

Кара І.А.

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРИМІСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ТРАНСПОРТ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджено теоретичні питання розвитку приміського громадського транспорту в Україні. Розглянуто особливості функціонування системи пасажирських перевезень між населеними пунктами в сучасних умовах. Проаналізовано основні переваги приміського громадського транспорту в порівнянні з індивідуальним. Наголошується на необхідності й економічній доцільності використання приміського громадського транспорту, що підтверджується зарубіжним досвідом. Доведено, що для розвитку приміського пасажирського комплексу на постійній основі необхідно забезпечити його підтримку на державному рівні. Зазначено ряд нормативних актів держави, які регулюють натеper надання послуг приміського громадського транспорту. Визначено, що, незважаючи на правове регулювання приміських пасажирських перевезень, нині існує низка проблем і невирішених питань, які пов'язані з низькою ефективністю галузі й впливають на розвиток пасажиропотоку.

Визначено основні чинники, які негативно впливають на розвиток послуг у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами. Обґрунтовано потребу покращення обслуговування пасажирів, які користуються приміським транспортом, на основі регулюючого впливу держави. Акцентовано на необхідності встановлення справедливих тарифів на транспортні перевезення, які повинні задовольняти як пасажирів, так і перевізників. Аргументовано, що для вирішення проблемної ситуації у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами ключовим є повноцінне законодавче врегулювання процесів, що в ній відбуваються. Зроблено висновок, що органічне поєднання зусиль держави, місцевої влади й самих перевізників має сприяти підвищенню якості послуг приміського громадського транспорту в сучасних умовах.

Ключові слова: приміські пасажирські перевезення, громадський транспорт, послуги транспорту, пасажиропотік, державне регулювання.

Постановка проблеми. Приміський громадський транспорт відіграє важливу роль у розвитку економіки регіонів та їх соціальної сфери. Якісні послуги у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами зачіпають інтереси різних верств населення, сприяють формуванню великої міської агломерації і залученню населення передмість до виробничої діяльності, а також допомагають функціонувати усім галузям економіки на засадах сталого розвитку.

На сьогоднішній день спостерігається зниження ефективності та якості приміських пасажирських перевезень, що зумовлено кризовими явищами в економіці України. Пасажирські перевезення між населеними пунктами є наймасовішими та найбільш затребуваними для осіб, які здійснюють щоденні поїздки на навчання чи роботу, проте деякі з них мають збитковий характер. Зокрема, це стосується залізничних перевезень, де спостерігається щорічне зменшення пасажирообігу за одночасного збільшення експлуатаційних витрат [1]. Низка проблем, таких як недосконале управління процесами у зазначеній сфері, невдала організація руху, нее-

фективне використання рухомого складу, спрацьована інфраструктура та багато інших невирішених питань є причиною значних затрат, які супроводжують використання приміського громадського транспорту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні питання функціонування пасажирського комплексу висвітлені у публікаціях багатьох дослідників. Зокрема, ця проблематика піднімається у роботах таких науковців і практиків, як М. Кристопчук [2], Т. Григорова [3], В. Гудкова [4], О. Дейнека [1; 5; 6], К. Дода [7], В. Задоя [9], Ю. Крихтіна [5; 10], В. Матвієнко [11], А. Поздняков [8] та інші.

У своїх працях автори вивчають питання реформування пасажирського комплексу [1; 7; 8], удосконалення управління приміськими пасажирськими перевезеннями [2; 3; 9], реструктуризації підприємств пасажирського комплексу [4], державного управління й адміністрування діяльності залізничного транспорту України [5; 6; 10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання покращення

функціонування системи пасажирських перевезень між населеними пунктами залишається гострим, зважаючи на недосконале державне регулювання зазначеної сфери та глобальні зміни, які відбулися в сучасному світі у зв'язку із карантинними обмеженнями. Тому пошук шляхів розвитку приміського громадського транспорту є актуальним та потребує подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є визначення важливості приміського громадського транспорту для економіки держави та окремих регіонів, розгляд його переваг та недоліків і обґрунтування необхідності державного регулювання у напрямі подальшого розвитку цієї сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приміський громадський транспорт є надзвичайно важливою ланкою регіональної економіки, оскільки завдяки йому населення може здійснювати щоденну міграцію, задовольняючи свої потреби в навчанні, роботі тощо. У свою чергу, ці процеси забезпечують стабільне функціонування господарюючих суб'єктів на регіональному рівні, створюючи таким чином умови для ефективного розвитку національної економіки.

У загальному вигляді переваги приміського громадського транспорту можна згрупувати так [2; 3]:

1) забезпечення мобільності трудових ресурсів – завдяки можливості населення переміщатися щоденно з приміських територій у великі населені пункти розширюються горизонти працевлаштування у громадян, що приживають за межами міст;

2) розвиток приміської житлової забудови;

3) усунення заторів на дорогах – використання громадського транспорту дає можливість розблокувати дороги, наповнені автомобілями, і таким чином зменшити кількість заторів у години добирання людей на роботу, навчання чи додому;

4) екологічність приміських перевезень, зумовлена зменшенням кількості транспортних засобів, що перевозять людей;

5) додаткові податкові надходження до бюджетів – за рахунок маятникової міграції в міста забезпечуються фінансові потоки у сфері транспортних послуг, з яких, відповідно, і надходять податкові платежі;

6) позитивний вплив на регіональний розвиток – зменшення надмірної концентрації населення завдяки наданню можливості швидкого переміщення великої кількості пасажирів; транспортному сполученню населених пунктів, що знаходяться на відносно невеликій відстані; збільшення вартості нерухомості у населених пунктах,

що мають хороше транспортне сполучення з місцями праці та дозвілля.

Про необхідність та економічну доцільність застосування приміського пасажирського транспорту свідчить і зарубіжний досвід. Закордонні аналітики дійшли до висновку [7], що підвищення мобільності населення є одним із важливих інструментів росту внутрішнього валового та регіонального продукту. Виходячи із цього, саме послуги у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами є стимулом для економічного зростання регіонів та національної економіки.

Так, європейські експерти підраховали, що кожна вкладена грошова одиниця в приміське залізничне сполучення дає економіці додаткові надходження від 1,1 до 5-ти кратного розміру інвестицій [7]. Окупність цих затрат з державного чи регіональних бюджетів пояснюється підвищенням мобільності населення, скороченням безробіття, зростанням доходів населення, підвищенням податкових надходжень та інших соціально-економічних чинників.

Для того, щоб приміський пасажирський комплекс розвивався на постійній основі, необхідно забезпечувати його підтримку на державному рівні [5; 6; 10]. Слід зазначити, що на даний час надання послуг приміських пасажирських перевезень регламентується низкою нормативно-правових актів держави. Зокрема, якщо вести мову про залізничний транспорт як найбільш затребуваний вид у схемі логістичних перевезень в межах приміських територій, то потрібно згадати Закон України «Про залізничний транспорт», а також Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 1997 р. № 252, Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затверджені Наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 27 грудня 2006 р. № 1196, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04 квітня 2007 р. за № 310/13577.

Стосовно приміських перевезень автомобільним транспортом, то варто сюди додати Порядок організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом, затверджений наказом Міністерства інфраструктури України від 15 липня 2013 р. № 480. А статтею 135 Кодексу України про адміністративні правопорушення у транспорті приміського сполучення передбачена відповідальність за безквитковий проїзд пасажирів.

Незважаючи на правову регламентацію приміських пасажирських перевезень, на сьогодні

існує ряд проблем та невирішених питань, які пов'язані із низькою ефективністю функціонування зазначеної сфери та впливають на розвиток пасажирського руху. Варто розглянути такі основні чинники, які негативно впливають на розвиток послуг у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами [2; 3; 9; 10]:

1) фізичний і моральний знос значної частини рухомого складу приміського пасажирського транспорту, що не відповідає вимогам сьогодення;

2) неефективна тарифна політика, відповідно до якої існує невідповідність надання послуг тим затратам, які несе транспортне підприємство;

3) недосконалість систем диспетчерського управління процесами керування дорожнім рухом і перевезень пасажирів;

4) поганий технічний стан або відсутність залізничних і автомобільних вокзалів;

5) недосконала інфраструктура та стан дорожньо-транспортної мережі міст і приміських територій;

6) зменшення пасажиропотоків, що пов'язане із карантинними обмеженнями та переходом значної частини населення на віддалений формат роботи вдома;

7) зменшення пасажиропотоків, що пов'язане з депопуляцією сільських територій.

Зазначені чинники мають як еволюційний характер, так і зумовлені відсутністю комплексного розвитку транспортної системи в країні, що пов'язане із суттєвими перепадами щільності населення як на рівні окремих регіонів, так і в державі в цілому; високою концентрацією економічно активного населення у великих містах, що обмежує можливості розвитку економіки тощо. Забезпечення інфраструктурою не завжди відповідає рівню пасажиропотоків, який має місце в години «пік», внаслідок чого страждає якість надання послуг приміським пасажирським транспортом. Цей чинник в поєднанні із подіями останнього часу, зумовленими пандемічними настроями у світі й у державі, змушують населення пересідати на власний автотранспорт, що своєю чергою породжує нові проблеми, пов'язані із заторами, погіршенням екологічної ситуації в регіонах тощо.

Таким чином, негативні тенденції, які спостерігаються у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами, спонукають до пошуку шляхів вирішення зазначених проблем. Тут слід пам'ятати, що сам по собі приміський громадський транспорт не може значним чином впливати на попит на свої послуги, оскільки це залежить від соціально-економічної ситуації в країні та регуляторних актів на рівні конкретних громад

та держави в цілому. Тому вирішальне значення для покращення обслуговування пасажирів, які користуються приміським транспортом, має регулюючий вплив органів місцевого самоврядування та державних регулюючих органів. Зокрема, йдеться про:

– впровадження науково обґрунтованих тарифів на перевезення пасажирів у приміських зонах, виходячи із потреби стимулювати попит на приміський пасажирський транспорт;

– унормування питань, пов'язаних із проїздом пільговиків, зважаючи на потребу отримання перевізниками компенсацій від держави чи органу місцевого самоврядування;

– покращення якості перевезень і доступності громадського транспорту, тобто створення сприятливих умов для «пересадки» власників індивідуального транспорту на громадський.

Потреба обґрунтованої тарифікації послуг приміського транспорту та встановлення справедливих тарифів на сьогодні є надзвичайно актуальною. Так, найпростішим способом зниження збитковості транспортної системи є підвищення тарифів у приміському сполученні. Проте значне збільшення тарифів знизить пасажиропотік, що може стати причиною занепаду галузі. Відповідно до цього, необхідно застосовувати науково обґрунтовані підходи, які враховують середню заробітну плату в країні, потік пасажирів у певний період часу, податкове навантаження на перевізників, можливості їх субсидування з бюджетів, а також особливості того чи іншого регіону, для того, щоб встановлювати тарифи, здатні забезпечувати розвиток приміського транспорту з максимальним результатом.

Загалом, для вирішення проблемної ситуації у сфері пасажирських перевезень між населеними пунктами ключовим є повноцінне законодавче врегулювання процесів, що у ній відбуваються. Значну увагу потрібно приділити розвитку екологічно безпечних видів транспорту та його законодавчому забезпеченню. Зокрема, слід прийняти однойменний Закон України «Про екологічно безпечні види транспорту», в якому потрібно прописати фундаментальні принципи стимулювання зменшення рівня споживання енергетичних ресурсів приміським пасажирським транспортом у напрямі зниження параметрів забруднення довкілля. Відповідно до цього потрібно внести зміни до Податкового кодексу та підзаконних нормативно-правових актів, які повинні враховувати оптимальний рівень оподаткування для тих суб'єктів, які споживають безпечні для довкілля енергоресурси, знизити

рівень використання пального або перейшли на енергоощадні технології.

Водночас необхідно поєднати державне та місцеве регулювання розвитку екологічно та соціально значимого транспорту із застосуванням техніко-технологічних та організаційних заходів підвищення ефективності пасажирських перевезень між населеними пунктами. Органічне поєднання зусиль держави, органів місцевого самоврядування та самих перевізників повинно сприяти підвищенню якості послуг приміського пасажирського транспорту в сучасних умовах.

Висновки. Приміський громадський транспорт, як одна із важливих ланок економіки держави та транспортної системи України, покликаний задовольняти потребу населення у переміщенні до місць прикладання праці, навчання та дозвілля. Від результативності функціонування системи пасажирських перевезень між населеними пунктами залежить як регіональний розвиток, так і прогресивні зміни у соціально-економічному житті держави в цілому.

Приміським пасажирським перевезенням притаманні значні переваги його використання, зокрема, такі як мобільність, регулярність перевезень, цінова доступність, екологічність, які вигідно вирізняють їх з-поміж інших видів тран-

спортних перевезень. Разом із тим ця сфера не позбавлена недоліків, які в сучасних умовах є причиною неякісних послуг, які отримують пасажир приміського пасажирського транспорту.

Відповідно до цього необхідно підвищувати якісний рівень функціонування системи пасажирських перевезень між населеними пунктами. Стимулювати до покращення якості надання послуг можуть регуляторні дії органів місцевого самоврядування, зміни в законодавстві та посилення конкуренції на ринку приміських пасажирських перевезень. Позитивний вплив на покращення якості послуг з перевезень пасажирів приміським громадським транспортом може мати унормування питань, пов'язаних із проїздом пільговиків, надання додаткових податкових пільг перевізникам, які використовують новий, екологічний чистий рухомий склад, чітку регламентацію надання дотацій перевізникам, які обслуговують маршрути до малих за кількістю населення населених пунктів. Ці дії мають відбуватися на основі державно-приватного партнерства.

Перспективою подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі є вивчення позитивного досвіду розвинених країн світу та його застосування у напрямі покращення функціонування системи пасажирських перевезень між населеними пунктами України.

Список літератури:

1. Дайнека О., Йолкін Д. Напрями зниження збитковості пасажирських перевезень на залізничному транспорті. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/13842/1/23_149155_Vis_720_Menegment.pdf (дата звернення: 22.09.2021).
2. Кристопчук М. Ефективність пасажирської транспортної системи приміського сполучення : дис. ... канд. техн. наук : 05.22.01. Харків : ХНАМГ, 2009. 214 с.
3. Григорова Т. Теоретичні основи організації маршрутних автобусних перевезень у приміському сполученні : дис. ... д-ра. техн. наук : 05.22.01. Харків : Нац. ун-т міськ. гос-ва ім. О.М. Бекетова, 2016. 348 с.
4. Гудкова В. Оцінка ефективності збалансованого функціонування і розвитку підприємств сфери пасажироперевезень. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва* : збірник наукових праць. 2014. Вип. 1 (6). С. 62–66.
5. Дейнека О., Крихтіна Ю., Курбатов Є. Теоретичні основи державного регулювання транспорту. *Держава та регіони* : науково-виробничий журнал. Серія «Державне управління». 2018. Вип. 3. С. 63–68.
6. Дейнека О., Позднякова Л., Нестеренко А. Державне управління і адміністрування залізничного транспорту України. *Державне будівництво*. 2018. № 1. С. 1–9.
7. Дода К. Реформа приміських пасажирських залізничних перевезень і розвиток регіонів. URL: https://cfts.org.ua/blogs/reforma_primiskikh_pasazhirskikh_zaliznichnikh_perevezen_i_rozvitok_regioniv_431 (дата звернення: 22.08.2021).
8. Дослідження факторів, що впливають на формування пасажиропотоків залізничних приміських перевезень у великих міських агломераціях / А. Поздняков та ін. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Транспортні системи і технології»*. 2016. Вип. 29. С. 261–276.
9. Задоя В. Удосконалення механізму управління залізничними пасажирськими перевезеннями у приміському сполученні : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2015. 194 с.
10. Крихтіна Ю., Островерх Н., Седякін Ф. Державне забезпечення стабільного розвитку сфери залізничних пасажирських перевезень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 76–81.

11. Матвієнко В. Механізм державного управління розвитком залізничної галузі в Україні : дис. ... канд. наук. з держ. упр. : 25.00.02. Маріуполь, 2017. 256 с.

Kara I.A. SUBURBAN PUBLIC TRANSPORT IN UKRAINE: GENERAL CHARACTERISTICS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Theoretical issues of suburban public transport development in Ukraine are studied. Features of functioning of system of passenger transportations between settlements in modern conditions are considered. The main advantages of suburban public transport in the logistics chain of the state are analyzed. It is emphasized that the need and economic feasibility of using suburban public transport is evidenced by foreign experience. It is proved that in order for the suburban passenger complex to develop on a permanent basis, it is necessary to provide its support at the state level. It is noted that currently the provision of suburban public transport services is regulated by a number of regulations of the state. It is determined that despite the legal regulation of suburban passenger traffic, today there are a number of problems and unresolved issues that are associated with low efficiency of this area and affect the development of passenger traffic.

The main factors that negatively affect the development of services in the field of passenger traffic between settlements are identified. The need to improve the service of passengers using suburban transport, based on the regulatory influence of the state, is substantiated. It is substantiated that the negative trends observed in the field of passenger traffic between settlements encourage to find ways to solve these problems.

Emphasis is placed on the need to establish fair tariffs for transportation, which should satisfy both passengers and carriers. It is argued that to solve the problem situation in the field of passenger traffic between settlements, the key is a full-fledged legislative regulation of the processes taking place in it. It is concluded that the organic combination of efforts of the state, local authorities and the carriers themselves should help improve the quality of suburban public transport services in modern conditions.

Key words: *suburban passenger transportation, public transport, transport services, passenger traffic, state regulation.*